

İLİM,
SANAT VE EDEBİYAT DERGİSİ
(İSED)

Araştırma Makalesi: Geliş Tarihi: 15.02.2024 Kabul Tarihi: 25.15.2024 Yayın Tarihi: 31.06.2024

Atıf: Alkan, Gülşah (2024). Abdülhak Şinasi Hisar'ın Romanlarındaki Başkişilerin Kişilik Bozuklukları Açısından İncelenmesi. İlim, Sanat ve Edebiyat Dergisi, 4 (7), s. 1-15.

Abdülhak Şinasi Hisar'ın Romanlarındaki Başkişilerin Kişilik Bozuklukları Açısından İncelenmesi

Gülşah ALKAN*

Özet

Abdülhak Şinasi Hisar, romanlarının başkarakterlerinin etrafındaki gerçek kişilerden seçtiğini belirtir. Üç romanının başkarakterini de çevresi tarafından yadırganan kişilerden seçer. *Fahim Bey ve Biz* romanında Fahim Bey; daha çok içine çekilmiş, dışarıyla uyumunda sorunları olan, bilgi seviyesi her insanı şaşırtacak seviyede bir insanken *Ali Nizami Bey'in Alafrangalığı ve Şeyhliği* romanında Ali Bey son derece dışa dönük, sosyal kişiliğiyle çevresi tarafından dikkat çeken bir karakterdir. *Çamlıca'daki Eniştemiz* romanında ise Hacı Vamık Bey dışa dönük, aşırı derecede övünmeyi seven, aşırılıkları ile çocukların bile dikkatini çeken bir karakterdir. Bu üç karakterin en dikkat çeken yanı üç karakterinde çevresi tarafından deli olarak görülmesidir. Bu karakterlerin dışarıdan yadırganan kişiler olması sebebiyle bu karakterlerin kişilik bozuklukları incelenmeye çalışıldı.

Çalışmada, geçmişten bugüne edebiyat eserleri ile psikoloji arasındaki ilişkiye dikkat çekildi. Bu çerçevede edebiyat ve psikoloji arasındaki yakın bağa değinilerek psikoloji biliminin edebiyat eserleri üzerindeki tesirlerine dikkat çekilmeye çalışıldı. Bireyin iç dünyasının ele alındığı eserlerde psikoloji ve edebiyat arasındaki bağın son derece keskin olduğu görüldü. Bu çerçevede psikanaliz bilimine değinildi. Psikanalizin edebiyat eserlerine uygulanmasının, yaratılan karakterlerin anlaşılması açısından önemli olduğu görüldü. Kişilik bozuklukları açıklandı ve çevresi tarafından deli olarak görülen bu karakterlerin davranışlarındaki garipliklerin, kişilik bozuklukları ile olan ilgisine değinilerek her karakterde birden fazla kişilik bozukluğunun olduğu tespit edildi. Bu çerçevede bu kişilik bozukluklarının romanlardaki karakterlerin üzerindeki tezahürlerine değinildi.

Anahtar Kelimeler: Kişilik Bozuklukları, Psikanaliz, Psikoloji ve Edebiyat, Roman.

Abstract

Abdülhak Şinasi Hisar states that he chooses the main characters of his novels from real people around him. He chooses the protagonist of his three novels from people who are considered strange by his environment. Fahim Bey in the novel *Fahim Bey ve Biz* while he is person who is more withdrawn, has problems adapting to the outside world, and whose level of knowledge will surprise everyone, in the novel *Ali Nizami Bey'in Alafrangalığı ve Şeyhliği* Ali Bey is an extremely extroverted character who draws attention from those around him with his social personality. In the novel *Çamlıcadaki Eniştemiz*, Hacı Vamık Bey is an extroverted character who likes boast excessively and attracts teh attention of even children with his excesses. Since these characters were strange from the outside, an attempt was made to examine the personality disorders of these charaters, and as a result of the analysis, it was seen that each character had more than one personality disorder.

* Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Öğrencisi.

In the study, attention was drawn to the relationship between literary works and psychology from past to present. In this context, the close bond between literature and psychology was touched upon and an attempt was made to draw attention to the effects of psychology on literary works. It was seen that the connection between psychology and literature was extremely sharp in the works that dealt with the inner world of the individual. In the context, the science of psychoanalysis was mentioned. It was seen that application of psychoanalysis to literary works was important in understanding the characters created. Personality disorders were explained and it was determined that each character had more than one personality disorder, by touching on the relationship between the strange behavior of the characters, who were seen as crazy by their surroundings, and personality disorders. In this context, the manifestations of these personality disorders on the characters in the novels were touched upon.

Key Word: *Personality Disorders, Psychoanalysis, Psychology and Literature, Novel*

Giriş

Psikolojinin tarihine bakıldığında psikoloji biliminin antik Yunan'da Platon ve Aristoteles'e kadar dayandığı görülür. 19. yüzyıl itibariyle psikoloji bağımsız bir bilim dalı haline gelirken psikanalizin varlığı 20. yüzyıl başlarında kendini gösterir.

İnsan ruhunun nevrozlarına tanı koyabilmek, o nevrozları iyileştirebilmek için ortaya çıkarılan psikanalizi bilim dünyasına kazandıran "Freud (1856-1939), insan davranışlarının sebeplerini zihinsel ve psikolojik temellere dayandıran bir bilim adamıdır." (Karabulut, 2013: 33). 20. yüzyıla kadar insanın ruhsal davranışları, beyindeki yapısal bozukluklarla ilgili görme temayülü mevcuttu. Psikanaliz bu bakış açısını değiştirdi. Psikanalizi kişinin bilinçaltıyla ilişkilendiren Freud, insanın derinlikleriyle ilgilenir. Bilicin, bilinçaltından habersiz olduğunu öne sürer. " Bilinç dışına ayrılmış olan bekleme odasında bulunan eğilimleri yan odada bulunan bilinç göremiyor." (Freud, 2014: 60). Tedavi yöntemlerinde önceleri hipnozla tedavi yöntemi üzerine çalışan Freud, çalışmaları sırasında bunun yetersiz kaldığını düşünerek sözcükler ve serbest çağrışım üzerine çalışır. Freud, arkadaşı Josef Breunerin arınma yöntemiyle histerili bir kızını tedavi ettiğini görür ve ondan ilham alarak psikanaliz yöntemini oluşturur. (Karabulut, 2013: 34). İnsan tabiatının karmaşası göz önüne alındığında bu karmaşanın sadece farkında olunan bilinçle ilgili olamayacağı aşikârdır zira insan tavırlarında görülen yersiz öfkeler ve hastalıklar bilincin görünen taraflarıyla her zaman açıklanamaz. Bilinçaltında biriken duygular insan tabiatına yön verir ve bazen kendini sebep olduğu nevrozlarla gösterir. Freud geliştirdiği psikanalizi öncelikle bilinçaltını keşfederek başlar. Bu anlamda bilinçaltının keşfi çok önemli bir merhale olur. "Freud, psikolojiye insanı sadece bilincin üstü değil, onu bir de altının olduğu gerçeğini tespit ederek, psikanalize hediye etmiştir." (Emre, 2006: 4). Freud bu kuramı; insanı anlamak, sorunlarının teşhis etmek, bu sorunlara çözüm bulmak insanın iç dünyasının ve bilinçaltının kişinin davranışlarına etkisi üzerine şekillendirilir. Freud'a göre modern zaman insanları ilkel zaman insanlarından daha mutsuz ve hastalıktır çünkü ilkel insan duygularını bastırmaya ihtiyaç duymadığından

kendisiyle daha az çelişir. Bu cihetten bakıldığında modern dünya insanının ruhunun karmaşasına tanı koymak açısından bilinçaltına dair yapılan çalışmalar, nevrozları anlamlandırma açısından da önemli olur.

Jung ve Adler, Freud' la birlikte derinlik psikolojisinin üç büyük isimlerindedir. Jung ve Adler aynı zamanda Freud'un öğrencileridir. Freud'u takip eden Adler ve Jung psikanalize yeni açılımlar getirerek psikanalizi devam ettirir. Freud'a katılmakla birlikte onun savunduğu ve genel olarak bütün insan yapısının dayandırdığı iki temel anlayış cinsel dürtüler ve saldırganlığın her şeyin temeli olamaz düşüncesiyle kendi ekollerini oluştururlar. Adler, daha çok bireysel psikoloji üzerinde durur ve bu düşüncesini aşağılık duygusu ve üstünlük sağlama çabası üzerine temellendirir.

Adler, Freud'un psikanalitik bakışını desteklemenin yanı sıra bunun tamamıyla mantıklı bulmayarak insan psikolojisinin daha çok sosyal çevreyle ilişkili olduğu görüşünü savunur." Adler, gizil güçleri bizim davranışımızı dönüştüren dinamik bir bilinçdışı diye kabul ediyor. Ama kişiliğin kurulmasında ve nevrozlarda cinselliğin rolünü küçümsüyor." (Charrier, 2018: 109). Adler'e göre anne ve babanın çocuğu yetiştirme tarzının çocuğunun gelişiminde öncelikli bir etkiye sahip olduğunu ve şımarık yetiştirilen bireylerin üstünlük kurma isteği ve aşağılanma duygusuyla hareket ettiklerini söyler.

Hiç eksik olmayan üstünlük eğilimi, bu kompleksi her zaman sosyal duyguya yabancı kalan, apaçık ortada bir kişisel üstünlüğü hedef tutan üstünlük kompleksi ile gizlemeye çalışır. İyi düşünüldüğü takdirde başarısızlık halinde görülen bütün belirtilerin ilk çocukluk çağında başlayan yetersiz bir hazırlanmada görmek gerekir (Adler, 2012: 31).

Jung, cinsel dürtülerin çok önemli olmadığını asıl önemli olanın insan yaşamındaki çabanın olduğunu savunmuş ve insanın içedönük ya da dışadönüklükteki farklılıktan doğan kısmın önemli olduğu görüşünü savunmuştur. Bununla birlikte bilinçaltını önemsemiş fakat bilinçaltını bireysel ve toplumsal bir bilinçaltı olarak ayırmıştır. Edebiyata yansıyan kısmın da bu toplumsal bilinçaltı olduğu görüşünü savunur. İnsanların birbirini anlayabilmesi de bu toplumsal bilinçle ilişkilendirir. (Cüceloğlu, 1990: 415-416). Jung, ilk insandan beri süregelen fiziksel değişimin insan ruhu için de geçerli olduğu kanaatine sahiptir. Bu sebeple toplumsal düşüncülerin insan üzerindeki etkilerine arketip adını verir, dolayısıyla geçmişten bugüne gelen toplumsal rollerin insan kolektif bilinçaltı açısından önemli bulur.

Edebi eserlere bakıldığında, ilk eserlerden itibaren psikoloji ve edebiyat ilişkisi göze çarpar zira kişiden bağımsız olmayan edebiyat kişiyi inceleyen psikoloji ile ilgilidir. Eskiden beri var olan anlatılarda da psikolojinin varlığı dikkat çeker, anlatılarda görülen olağanüstülükler tesadüfi

değildir. Doğayla başa çıkmakta yetersiz kalan insanoğlu, bir insanda var olması mümkün olmayan vasıfları yarattıkları kahramanlara vererek kendi eksikliklerini tamamlama kendini tatmin etme yoluna gitmiştir. Yazma eyleminin başlamasıyla yazar da içinde bulunduğu psikolojik süreçlerle eksilikleriyle ya da fazlalıklarıyla barışma çabası edebi eserin oluşturulmasındaki başat sebeplerinden biri olur.

Edebi dehanın tabiatı, her zaman spekülasyonları davet etmiş ve ta eski Yunan'dan beri (nevrozdan psikoza kadar çeşitli şekillerde yorumlanan) 'delilik'e yakın bir şey olarak düşünülmüştür. Şair bir 'cezbeli kişi, bir mecnun'dur: Diğer insanlara benzemez, onlardan hem eksik hem fazladır (Wellek ve Warren, 2016: 92).

İnsan tabiatı gereği çevresinden etkilenerek yaşar ve kimi zaman bu etkiler kimi zaman da bireysel düşünceler ve yaşayışlar insan psikolojisi üzerinde kimi zaman derin kimi zaman yüzeysel etkiler bırakır. Edebiyat var oldukça bu etkiyle var olan insan ve onun etki alanı olan edebiyatla hep ilişkili olacaktır. Psikoloji, insan davranışlarını anlamlandırma, ona teşhis koyma ve tedavi etmekle ilgilidir; eseri anlama noktasında da bize yardımcı olur. Bir edebi eser, bazen ruhun en derinlerindeki yaraya parmak basarak bizi o ruhu anlamlandırma çabasına götürür. "İnsan ruhunun söze yansması olan edebiyat tam da bu noktada psikanalizle ortaklık kurmaktadır."(Şen, 2012: 12). Psikanalizden faydalanılarak eserlerin ve eserde yaratılan kişilerin halet-i ruhiyelerini anlamak o tabiatın romana nasıl yansıdığına teşhis koymak noktasında psikanaliz bize yardımcı olur. Edebi eserler bir psikoloji kitabı değildir fakat eserin, yazardan tamamen bağımsız olamayacağı göz önüne alındığında yazarı etkisi altına alan duyguların başka başka tezahürlerle eserlere yansıdığı görülür.

Sanat ve edebiyat psikanaliz uygulamaları Avusturyalı hekim Sigmund Freud'un bu alanda elde ettiği bulguların ışığında başlar. Bu kurama göre yazarın yaşadığı hayat, çocukluğu, eğitimi, çevresi, arkadaşları, hastalık ve nevrozları, ruhsal durumu, cinsel kompleksleri, bilinçaltı vb. sanat eserinin açıklanmasında, anlaşılmasında rol oynar. Freud'un ulaştığı bulgular değişik biçimlerde yazar-eser-okur ekseninde ele alınmıştır. Psikanaliz verileri sadece yazarın kişiliği ile değil onun eserlerinde yarattığı tip ve karakterlerle de ilgilenir. Gerçek bir kişilik gibi bir kahramanın psikanalitik tahlili yapılır (Kolcu, 2008: 199).

Psikanalizi, psikoloji bilimine kazandıran Freud öncülüğünde bu bilimden yaralanılarak kimi zaman bir karakter oluşturulmuş kimi zaman ise oluşturulan bir karakterin bu yöntemle iç dünyası anlaşılmaya çalışılmıştır "Freud, eserin bir nevi yazarların, sanatçıların içsel dünyalarının bir dışavurumu, bir yansıtılması olarak görmektedir." (Sarı, 2008: 54). Bu durum da psikoloji edebiyat ilişkisinin ne kadar kaçınılmaz olduğunu gösterir.

Psikanalizin ışığında eserlere bakıldığında yazarın iç dünyasının izlerini eserine yansıtacağından eserlerde psikolojinin etkilerini eserler üzerinde tespit etmek kolaylıkla mümkün olur. Bu her zaman birebir etki şeklinde kendini göstermeyebilir. Yazar da bazen kendine, bilinçaltına yabancı kalabilir eserlerinde yazdıklarını bazen bilinçaltının etkisiyle kendini gösterebilir zira yazar en çok kendinden esinlenir, her eser yazarın kendini ele verme halidir diyebiliriz. “Sanatçının eğitim, bilgi, kültür gibi unsurlar üslubuna etki ettiğine göre, sanatçının bireysel eğilimleriyle psikolojik yapısına da tesir eder ve söz malzemesi yazarın ve eserin ruhsal çözümlemesi noktasında bizlere önemli madenler sunar.”(Çetinkaya, 2015: 506). Edebiyatın psikoloji ile olan ilişkisi hem nesirde hem nazımda dikkat çeker. Duyguların bazen birebir açığa vurulması bazen ise nesrin ya da nazımın alt metin olarak verdiği mesaj, yazarın psikolojisini bize verir. “Psikanaliz sanatçının bilinçaltına inerek eserin neden ve nasıl yazıldığına dair ipucu arar.”(Karabulut, 2011: 974).

Freud da hayran olduğu sanatçıların eserlerine psikanalitik çözümler yapar zira kendisi için de yazma eylemi son derece önemli olur ve eserler verir. Bazı yazarlar için yazmak bir çeşit katharsis* görevi görür.

Freud’un mükemmel, sert, alanında taviz vermeyen, işini ciddiye alan doktorluğundan edebiyatsever kimliğine geçtiğimizde, sadece yazı eylemini ve Kafka’da görülen yazma mecburiyeti, yazmayı bir varoluş olarak değerlendirme, yazmayı birincil bir mesele olarak görme duygusunun Freud’da da olduğu görülür (Sarı, 2008: 38).

Türk edebiyatında psikanalizi esere ilk uygulayan kişi Mehmet Kaplan olur. Kaplan bu konuda “Edebi eser bir bütündür. O, bir müellifin davranış tarzının ifadesidir. Teferruat, bütünü emrindedir ve sanatkârın şahsiyeti ile yakından ilgilidir. Bir edebi eserde aranılacak en mühim şey, her şeyden önce onun nasıl bir davranış tarzının ifadesi olduğudur (1998: 10) der.

Freud, sanatçıya normalin dışında bir birey olma vasfı verir.“Psikanalize göre sanatçı nevrotik bir varlıktır ve bunun yaratma, yazma, söyleme eylemi ile yakından ilişkilidir.” (Karabulut, 2011: 974). Bu sebeple yazar, bazen yazdıklarında kusurlarını ortaya dökerek ya da tam aksine oluşturduğu mükemmel karakterlerle hayalinde olmak istediği kişiyi yaratır. Nevrozlarını karakterler üzerinden tedavi etme çabası da görülebilir. Bu sebeple edebi eserlerdeki karakterlerin iç dünyasını anlamaya çalışmak daha önemli hale gelir.

* Arınma anlamına gelen bu kelime, bireyin içinde bulunduğu gerilimden kurtulması için bilinçaltının ortaya çıkarılmasıyla ruh temizliği sağlanması için kullanılan bir tedavi yöntemidir.

1. Kişilik Bozuklukları

Kişilik bozukluğu; kişinin, toplumsal yaşama ve insan ilişkilerine uymayan özellikler, davranışlar gösterme durumudur. Bu davranışlar; bireyin yetiştirilme tarzı, beyindeki hastalılar, psikolojik veya biyolojik sebepli olabilir.

“Kişilik bozukluğu olan kişilerde gelişimsel takılmalar ve olgunlaşmam durumları söz konusudur. İçsel nesne ilişkileri bozuktur. Bu kişiler, iş yaşamlarında ve özel ilişkilerinde zorluklar yaşarlar davranış bu tutumlarının başkalarını nasıl etkilediğini göz önünde bulundurmazlar.”(Köroğlu ve Bayraktar, 2010: 5).

Toplum kurallarının geneline ya da birkaçına uyum sağlayamama olarak kendini gösterir. Ağır ya da hafif vakalar olarak gözlenebilir. Nedenleri her zaman açıkça tespit edilemeyebilir.

İnceldiğimiz romanların başkarakterlerinin toplumla sağlayamadığı uyumun sebeplerini kişilik bozuklukları sayesinde tespit etmeye çalışacağız. Sadece romanlarda görülen kişilik bozukluklarına değineceğiz.

1.1. Romanlarda Görülen Kişilik Bozuklukları

1.1.1. Paranoid Kişilik Bozukluğu:

Paranoya ile ilgili olan bu hastalık, başkalarına aşırı güvensizlik ve kuşku olarak kendini gösterir. Başkalarına duyulan güvensizlik ve aşırı şüphe, endişeli bir hale sebep olur. Bu hastalığa sahip kimselerde kendi başarısızlıklarıyla barışık olmadığı için kişinin suçu, her zaman başkasında bulma temayülü olur. Başkalarına duydukları şüpheden dolayı yakın ilişkiler kurmaktan kaçınabilirler, bu noktada başkalarıyla geçinme konusunda da sıkıntı yaşarlar. Bu bozukluğa sahip bireylerde; sabit düşüncelere sahip olma ve kıskançlık, kimseye güvenmemekten dolayı sırlarını paylaşmaktan kaçınma belirgin şekilde görülür. Başkalarının kendisini kullandığına dair çevresindekilerin ona bu sebeple yaklaştığına dair yersiz duygulara kapılırlar. Başkalarına karşı her zaman teyakkuzda olma hali vardır. Kendi sınırlarını çizmiş, kendi alanından başka bir alana geçmekte zorlanan, çevresindeki insanların onu nasıl algıladığını önemseyen bir tavır söz konusudur. Kendi saygınlıklarını koruyabilmek için haklı olmadıkları durumda bile karşıyı haksız çıkarma yoluna giderler. Kıskançlık özelliği çok baskın bu kişilik özelliğine sahip bireyler kıskançlıklarını, yetersizlik duygularıyla baş etmek için kullanırlar. Diğerlerinden daha özel olduklarının düşünmek isterler, çevresinin ona vereceği zararları düşünüp bir gerginlik yaşarlar. Her zaman en iyisini hak ettiklerini ama çevresindeki insanların bu gerçeği fark edemediğini düşünürler.

Çamlıcada'ki Eniştemiz romanında enişte, bütün iyi görevleri sadece kendine layık görür. Bu sebepten başkalarına verilen bütün görevlere karşı kıskançlık yapar. Veleve ki gazetede başkalarına verilen görevleri okuduğunda gitti, uçtu diye bağırarak o görevin nasıl olur da kendisine verilmediğine şaşırır. Eniştenin aşırı kıskançlığı sadece görevler için değildir. Başkasının olan bütün güzel şeyleri kıskanır.

Yine deli eniştemiz gayet kıskançtı. Öyle ki bu huyunu meydana koymaktan bile çekinmezdi. Bazı eski mektep ve mahalle arkadaşlarından ve babamdan duyardım. Eski ahbablarını ve tanıdıklarını hayatlarının bütün teferruatında o kadar kıskanmış ki onların adete eski mevkilerinden bir adım ilerlemesine razı olamaz ve kendisinin onların güya artmaması lazım gelen servetlerinin ve malumatlarının gönüllü bir muhafızı sayarmış (ÇE, 146-147).

Eniştenin, başına gelen veya yapamadığı her şeyi başkasına bağlama temayülü vardır, aldığı ata bir türlü binememesinin sebebini sürekli ata ya da seyise bağlar.

Lakin her nedense, bu sessiz adam gürültücü eniştemizin fena halde sinirine dokunuyor ve hiçbir zaman Elyel'den değil de her zaman seyisten şikâyetle hayvanın huyunu bozduğunu, onu baştan çıkardığını, deli ettiğini iddia ediyordu. Gerçi at, eniştemizin değil de, hep sessiz seyisinin tarafında görünüyordu. Fakat o bu teraneyi tutturmuş, herif atı kızdırıyor, çileden çıkarıyor diye ikide bir ona binmekten vazgeçerek bütün kabahati seyisinde buluyordu (ÇE, 77).

Enişte gittiği Arabistan şehirlerinden azlolunup dönmesini de her seferinde başka sebeplere bağlayarak kendisini asla suçlu bulmaz hatta son Basra görevinden de kovulduktan sonra çevresindekilere Araplar beni zehirlemeye çalıştı der.

1.1.2. Şizoid Kişilik Bozukluğu:

İnsanlardan kaçma, kendiyle yaşama şeklinde belirtileri olan bu kişilik bozukluğu; arkadaş edinmeme, içine çekilme, insan ilişkilerinden uzak durma olarak kendini gösterir. Sosyal ilişkilerden uzak durmaktan mütevellit sosyal becerileri de gelişmez. Genel olarak duygularda aşırıya kaçma hali vardır. Toplumla barışık olunmadığından çevreyle fazla etkileşime girmeme, asosyal bir tavır takınma görülür. Düşüncede dağınıktırlar, sabit bir fikirle yaşamazlar. İnsanlara karşı çizdikleri sınırdan yaşadıklarından insanlarla olan ilişkilerini her zaman belli bir seviyede tutarlar. Genel olarak olduğu durumdan memnun olma durumu görülür, şikâyet etmeyi pek sevmezler. Fikirlerinde açık bireylerdir, karmaşadan uzak dururlar. Hayata karşı keskin bir arzuları yoktur, var olanla yaşamayı tercih ederler. Toplumla baş edememe korkusundan toplumla fazla iç içe olmak istemezler çünkü bir güven sorunları

vardır. Toplumdan kaçışın sebep olduğu kendiyile yaşama, kendine yetme istediği görülür, kendi çizdiklerin sınırın dışına çıkma korkusu yüzünden toplumdan uzak dururlar.

Fahim Bey ve Biz romanında Fahim Bey, kendini dış dünyaya tamamen kapatan bir kişi değildir fakat dışarıyla ve insanlarla uyumunda sorun vardır ve bazı noktalarda bu çok bariz bir şekilde kendini fark ettirir; arkadaşlarının sürekli onu yadırgaması, onunla ilgili sohbetlerinde arkalarından yapılan gülüşmeler, Fahim Bey'in sağlayamadığı uyumu bize gösterir. Kendine yeten bir tavrı vardır. Bununla birlikte Fahim Bey'in en göze çarpan özelliklerinden biri de şikâyet etmeyen tavrıdır, hiçbir başarısızlığından yeise düşemeyip son ana kadar kendine inancını yitirmemesi, bir nevi gerçeklere gözünü kapatması, Fahim Bey'in farklı görülmesinin sebepleri olur. Fahim Bey çevresiyle fazla etkileşime girmez. Çevresiyle arasına bir çizgi çekmiştir. Çalıştığı iş yerinde adeta görünmez olmaya çalışır, bir nevi insanlardan saklanarak yaşar.

O bu idarenin içinde, hiçbir yere, velev ki ay sonlarında veznenin önünde bile gözükmemiş ve hatta çokları onun burada bulunduğunu da bilmezlermiş. O, iyi, ciddi, sebatlı, bakışlarıyla buraya kimseye güvenmeksizin herkesten evvel gelir, burada kimseye görünmeden çalışır ve yine hiç kimseye gözükmeksizin, herkesten sonra, bir gölge gibi, çıkar, gidermiş. Belli ki Fahim Bey kendisini içlerinde ömrünü çürüttüğü bu idarehanelerin tabii fertlerin biri addetmiyordu (FBVB, 69).

Fahim Bey'in bu kaçışı gerçeklerle bağıni koparmış olmasının ve kendi yarattığı dünyada yaşama isteği ile de ilgili olur.

1.1.3. Şizotipal Kişilik Bozukluğu:

Sıra dışı düşünme, başkalarından farklı giyinme ve görünme dış dünyaya yabancılaşmış gerçeğe kendini kapatan, kendi yarattığı dünyanın gerçeklerinde kendini bulan kişilerdir. Hislere aşırı güvenme kendince düşünüşlere ve inançlara sahip olma görülür. Batıl inançlar gibi değişik inançlara sahip olma, bu tarz kişilerde görülen garip davranışlardandır. Şizofreniye temel sağlayabilir. Gerçeklerden kopma, kendince gerçekler üretme, görünüş olarak farklı görünme, gerçekleri farklı değerlendirme, yalıtılmışlık bu kişilik bozukluğuna sahip bireylerde görülen özelliklerdendir. Topluma ya da kendine yabancılaşma üst seviyede görülebilir, birey gerçeklerden kopabilir, kendini tamamen başka biri gibi düşünme, bu durumun tezahürü olur. Küçük düşme korkusundan dolayı duygularını saklama isteği de görülür. Gerçeklerden kopma durumu *yadsıma* mekanizmasına sebebiyet verir. Kendine göre gerçeklik ve dünya oluşturma çabası, toplumla temassızlığa sebep olur. Bu durumların da sebebiyet verdiği başarısızlık ve hayata karşı hevesizlik söz konusu olur.

Çamlıca'daki Eniştemiz romanında enişte, türlü batıl inanışlara sahiptir: Büyüye, şeytana, perilere, iyi saatte olsunlara inanır ona göre bunlar gözle görünmez ama seslerden, yatıklarına varlıkları anlaşılır.

Gece saatlerinde bazı boş evlerden gürültüler duyulur. Ortada kimseler yokken kuyudan şarıl şarıl sular çekilir. Camlar taşlanır. Pencereelerde ışıklar yanar. Bu aydınlık odaların camlarının önünde dolaşan hayaletlerin geçtiği görülür. İşte bütün bu şeyler onların mevcudiyetini bildirir (ÇE, 56-57).

Fala, falcılara, uğura, uğursuzluğa, berekete, bereketsizliğe inanır. “ Nazara inanırdı. ‘Nazar değdi’ tabiri onun en çok tekrar ettiği bir söz ve ihtimalinden en çok korktuğu bir hadisedi.” (ÇE, 58). İnkisara ve bedduaya inanır, duaların gerçekleşmesi için adağa inanır.

Fahim Bey ve Biz romanında Fahim Bey topluma yabancılaşmış bir kişidir kendi dünyasında kurduğu hayallere inanır. Topluma ve kendine yabancılaşmıştır. Kendi kendince var etmiş olduğu dünyada yaşar. Hayata dair birçok projesi vardır ama hiçbirin hayata geçiremez zira fikirleri gerçekçi değildir. Kendi dünyasında bilgili olmaya çalışan, sürekli okuyan, araştıran proje üreten biridir fakat bu fikirler hayattan kopuktur. Roman boyunca yadırganan arkasından gülünen Fahim Bey’in toplumla olan temassızlığını fark edilir. Hayatı boyunca bir şey başaramamış olan Fahim Bey kendisine de yabancısıdır, gerçeklerden çok uzaktır.

Ona bermutat ‘Nasılınız?’ diye sorduktan sonra, ‘ İşinizden ne haber?’ diyecek olsam kendime rağmen dudaklarımda bir istihza tebessümü beliriyor. Yahut etrafımda, gözlerle görünmez birtakım mahlûkatın gülüşüklerin duyar gibi oluyorum. Fakat o, bunu bile anlamadan, hissetmeden, ne gariptir ki bu işine hala inanıyor ve aynı ahenkle onu anlatıyor, anlatmakla bitiremiyor, sizi de inanmaya cebretmek isteyen bunamış bir inat ve ısrar ile söylüyor, hala söylüyor! Ben çoktan beridir, onun hayattaki günahının kendi gönlünde yaşayan hülyaları ellerinin tutabileceği hakikatlerden ziyade sevmesi olduğuna inanmıştım (FBVB,156).

Fahim Bey hülyalarında yarattığı hayatı gerçeklere tercih eden biridir, bu yüzden de kendini hiçbir zaman başarısız görmez, sona gelmiş gibi hissetmez. Bütün başarısızlıklarından ziyarı yok yenisini deneriz gibi bir bakış açısıyla karşılar.

Hülyalarından aldıkları kamlı ünsiyet ve iktifa edenler, hakikatin tehditlerinde hiçbirini ciddiye almamaları ve asıl dertleriyle meşgul olmamaları yüzünden, bir gün kendilerini büyük bir yoksulluğa düşmüş bulabilirler. Fahim Bey, halden ziyade istikbalde yaşayan bir adamdı. Bunun için değil mi ki, dışarıdan bakanlara her şeyden mahrum ve bahtsız görünürken o, tok

hatta gına içinde, hakikatin değil de hayalin ülkesinde kendine göre mesut olabiliyordu (FBVB, 155).

Fahim Bey, hiçbir gerçeği kabul edemediği gibi yaşlandığında da yaşlandığını kabul edemez bu sebeptendir ki hastalıklarının yaşlılığa değil rutubete bağlar.

1.1.4. Antisosyal Kişilik Bozukluğu:

Kendi çıkarlarını herkesin üzerinde tutan, hiç kimseye karşı bir sorumluluk duygusu geliştirmeyen, arzu ettiği şeylere karşı sabırsızlık gösteren *sosyopat* olarak da bilinen bir kişilik bozukluğudur. Dış dünyaya kendini kapatma ve dış dünyaya karşı gösterilen saldırganlık olarak kendini gösterir. Küçük yaşlardan itibaren kendini gösterebilir. Dürtüsel davranma, karşı cinsle rastgele ilişkiler, saldırgan davranma, başkalarına karşı güvensiz olma görülür. Bu kişilik bozukluğuna sahip bireylerde idin daha baskın olması karakter sorunu yaratır, bu karakter sorunundan mütevellit hoşnut oldukları bir durum olduğunda son derece sevimli ve cana yakın davranan bu kişiler, hoşnut olmadıkları bir durum söz konusu olduğunda hemen hırçınlaşırlar. İnsanların onlara karşı iyi duygular beslemediklerini düşünürler. Başkalarına acı vermekten mutlu olurlar. Diğer insanlara güvenmeyen bu bireyler sadece kendilerine güvenir ve yeri geldiğinde insanlara ihanet etmekten kaçınmazlar. Her durumda kendilerini haklı bulurlar. Kötücül duygulara sahip bu bireyler her şeyin kendilerinin hakkı olduğuna inanırlar.

Hacı Vamık Bey'in dürtüsel davranışları, çevresindeki kadınlarla rastgele ilişkileri dikkat çeker. Başka insanlara karşı duyarsız, gerektiğinde onları kullanan, diğer insanlarda daha güçlü olmaya önem veren başkalarının hassasiyetlerine önem vermeyen biridir. Çamlıcada'ki köşkünün ederini öğrenmek için köşkü satacakmış gibi Enkserciyan Efendi'den müşteri bulmasını istemiş, ona defalarca müşteri bulan Enkserciyan Efendi'ye en sonunda köşkü satmak istemediğini söylemiş, ona bir ücret ödememiş ve nihayetinde "Benden ne istiyorsun? Evimi bana zorla mı sattıracaksın? Sen benim keyfimin kâhyası mısın? Benim işime ne hakla karışyorsun? İster satarım ister satmam, sana ne oluyor? Hiç insana evini zorla sat denir mi?" (ÇE, 69) diyerek Enkserciyan Efendi'yi kullandığı halde onu haksız çıkarmayı başarır.

1.1.5. Sınırdaki Kişilik Bozukluğu (Borderline):

Aşırılıklarla dikkat çeken bir kişilik bozukluğudur. Dengesiz bir duygu durumu söz konusudur. Kısa aralıklarla aynı kişiye ya da olaya karşı aşırı sevmeye veya aşırı nefret etme şeklinde kendini gösterir, bununla birlikte kişinin davranışlarında istikrarsızlık göze çarpar. Bu hastalığa sahip insanlarda dürtülerini denetleyememe sorunu vardır. Bu sebeple iş ya da evlilik hayatında sorunlar yaşama, sık iş değiştirme yaşanan sorunlardan olur. Bu tutarsız

duygu durumunu beraberinde getirdiği intihar hissi, terk edilme korkusu, aşırı para harcama gibi durumlar bu aşırılıklara eşlik eder. Her an bir kriz yaşayabilirler dürtüsel ve tepkiseldirler, saldırgan davranma özelliği gösterirler, aşırı ve yersiz öfkeler bireyde kimlik karmaşası sebep olur. Öfkeleri bazen kendine döner, kendine dönen nefret, intihar isteğine dönebilir. Kendilerine dair de kesin bir duygu durumuna sahip olmadıkları için kimlik sorunları vardır. Bu hastalığa sahip bireylerin çevresindeki insanlar hakkında net bir kanaatleri yoktur. Bu kişiler, bazen son derece anlayışlı ve sevecen bir kimliğe bürünürken ani bir geçişle son derece nefret ve saldırganlık davranışları gösterebilirler. Net bir hedef çizmek yerine gününe göre yaşama durumu dikkat çeker. Çevresinin kabulüne mazhar olmamaktan tedirginlik duyarlar. Yalnızlıktan koktukları için sık sık ayrılma kaygısı yaşarlar. Kendilerini kabulde ya da çevresindeki insanlara kendini kabul ettirmede sorun yaşadıklarında depresyona girerler.

Çamlıca'daki Eniştemiz romanında Hacı Vamık Efendi'nin aşırılıkları, bununla birlikte hiçbir fikrine sadık kalmayı dikkat çekicidir. Bu hastalığa sahip insanlarda ruh hali dengesizliği ve fikirlerde aniden karşı tarafa geçiş görülür. Yakın olmadıklara insanlara bazen çok yakınmış gibi davranma, çok seviyormuş gibi görünme sonra küçük hadiseler yüzünden aynı kişiden nefretle bahsetme görülür, Hacı Vamık Bey'de de böyle durumların görülmesi romanda dikkat çeker.

Tanıdıklarından velev ki çoktan beri görmeyerek unuttuklarına bile rast gelir gelmez, onlarla hemen eski aşinalığını hızla tazeler, geçmiş hallerini merak ile şimdiki duygularına iştirak eder gibi görünürdü. Derhal, hayal veya kukla oynatır gibi, bir muhabbet perdesi, bir latife ve tesanüt çerçevesi kurar, öyle ki hariçten görenler konuştuğu adamla kendisini kırk yıllık ahbap zannederler fakat o yanından gider gitmez eniştemiz derhal gidenle arasında kurmuş olduğu hayal perdesini ve kukla oyunu sahnesin bozar, kaldırır, onu çekiştirir, yahut, belki de , daha fenası, tekrar unutuverirdi (ÇE, 30-31).

Hacı Vamık Efendi'nin çocuklarla gittiği Beyoğlu eğlencelerinde, eğlenirken verdiği aşırı tepkiler, yaşına göre aşırı sevinci, çocuklar için bile şaşırtıcı olur. Romandaki anlatıcının Hacı Vamık Efendi'yi çocukken bu kadar sevmesinin sebeplerinden biri de eniştenin bir çocuğun verdiği tepkilere sahip olmasıdır.

1.1.6. Histriyonik Kişilik Bozukluğu:

Duyusallığın aşırı şekilde kendini gösterdiği bu kişilik bozukluğunda; ilgi odağı olma, dikkat çekme arzusu, baştan çıkarıcı davranma şeklindeki tezahürleri mevcuttur. Aşırı derecede dışadönük olma arzuları da bununla ilgilidir. Kimi zaman bu duygusal baskınlıktan mütevellit bedenselleştirme de görülebilir. Derin bir dünya algıları yoktur genellikle sığ insanlardır,

insanlarla ilişkileri çok iyidir, kendine karşı beğeni ve övgü de görülen özelliklerindedir. Sosyal çevresine ayak uydurmakta zorluk çekmezler, çevresinde fazla insan bulundurulur ama bunlar sığ ilişkiler olarak kalır, samimi arkadaş çevresini az tutarlar. Yüzeysel kişiler olduğu için başkalarına karşı suizan içinde olmazlar. Kendilerini başkalarını beğendirme, onların gözünde iyi bir yere sahip olma duygusu baskındır. İç dünyalarıyla dışarıdan verdikleri izlenim farklıdır. İç dünyalarındaki boşluklarını çevreleriyle doldurmaya çalışırlar, dışarıdan bekledikleri ilgiyi görmezlerse kaygılı bir duygu durumuna sahip olurlar. Çevrelerinden kabul görmeyi önemserler. Çarpıcı giyinişi ve öz bakımı önemserler. Başkalarıyla duygudaşlık kurma yetenekleri yoktur.

Ali Nizami Bey aşırı şekilde dışa dönük bir karakterdir öyle ki kitapta Ali Nizami Bey'in evinden bahseden anlatıcı, onun oturduğu ev değil ayakta durduğu ev der çünkü Ali Nizami Bey'i hiçbir zaman evinde otururken görmemiştir. Ali Nizami bey'in sosyal ilişkileri çok gelişmiştir. Kadınların arasında ve çevresinde popüler olan bu kişi hem giyimi hem yaşamı dikkat çeker. Giyiminde çok süslü olması ve göz alıcı olmak istemesi dikkat çekme çabası olarak görülür. Bu karakterin türlü merakı bununla ilişkilendirilebilir. Türlü giyim kuşamı, her yere gidebilecek türlü bastonları, ayakkabıları, türlü hanımlarla gönül ilişkileri evinde gerçekleştirdiği müzikli eğlenceleri, kumar partileri gibi sosyal aktiviteleri dikkat çeker.

1.1.7. Narsistik Kişilik Bozukluğu:

Kişinin kendine duyduğu aşırı güven ve sevgi dikkat çeker. " Muhteşemlik, narsistik hastalara tanı koymada kullanılan en önemli ve en yaygın tanı ölçütüdür. 'Muhteşemlik' başkalarının yetenek ve başarılarını küçümserken, kendi yetenek ve başarılarına aşırı değer vere şeklinde kendini gösterir."(Butcher, vd. 2013: 651-652). Buna karşılık bir kırılabilirlik da söz konusudur. Bundan dolayı diğer insanların duygularını önemsememe hatta kişilerden faydalanma da görülen etkilerdendir. Dikkat çekme arzusu, herkeste kendine karşı beğeni oluşturma isteği de görülür. Narsistik kişilik bozukluğuna sahip kimselere kendini diğer insanlardan üstün gördükleri için diğer insanlardan her zaman kendilerine ayrıcalık beklerler, onlara göre kiskanılmaya değer insanlardır. İnsanların onları kıskanmaması pek mümkün değildir. Kendilerini çok özel ve üstün bulmalarının sebebi var olan aşağılık duygusunu ödünlemektir. Alıcı ve benmerkezci yapıları vardır bu sebeple hissettikleri, düşündükleri her şeyi gerçek sanırlar. Olumsuz olan tavırlarını tersi yönde gösterebilme becerisine sahiptirler. Genel olarak hayata karşı iyimser ve umut doludurlar.

Çamlıca'daki Eniştemiz romanında Hacı Vamık Bey'in kendine olan hayranlığı dikkat çeker. Her konuda bilgiçlik taslar, aslı astarı olmayan bilgileri etrafındakilerle gerçekliğine son derece

inanarak paylaşır. Bu durum, kendisinde hata yapma ihtimali görmemesiyle ilgilidir. Kendi yaptığı her şeyi, etrafı için büyük bir lütuf olarak görürken başkalarının onun için yaptıklarını son derece alelade bulur. Söylediği her şeyde takdir edilmesi gereken bir tarafının olduğunu düşündüğünden söylediği şeyler takdir edilmediğinde acaba söylediklerim anlaşılma mı diye düşünür. Yaptığı en olağan şeyleri bile olağandışı bulur.

İşte deli eniştemiz de, bütün bu insanlar gibi, kendinin her yaptığını beğenir, her sözünü takdir ederdi. Mesela, 'İnsanların tecrübesi daha her sahada terakki etmemiş ve kemale ermemiştir. İnsanlık daha birçok inkılaplar geçirecektir!' manasına olmak üzere, 'Daha zaman-ı cahiliyetteyiz!' derdi ve birdenbire sanki mühim bir keşifte bulunmuş, herkesin gözlerini kamaştırmaya layık bir hakikat söylemiş gibi, ağzı kulaklarına varan bir tebessümle karşısındakinden bu sözün ehemmiyetini layıkıyla takdir etmesini bekleyerek, 'Zaman-ı cahiliyedeyiz! Zaman-ı cahiliyedeyiz!' diye tekrar ederdi (ÇE, 149).

Ali Nizami Bey de bazen yerine getiremeyeceği halde sadece o anda övünmek ve kendini iyi hissetmek için tutamayacağı sözler verir. Tutamayacağı yüksek sözler vermesi bir narsistlik tezahürü olarak görülür.

'Şeyhim! Aman sizi hala küçük bir ev sahibi bile yapamadık mı? Bize yazıklar olsun! Artık biz bu vazifemizle ne zaman meşgul olacağız?' dediğini işitince birdenbire akli başına gelerek Ali Nizami Bey'in sadece böyle hava bir söz söylemeyi adet edinmiş bulunduğunu, yoksa cidden kendi şahsına matuf bir işten haberdar bile olmadığını acı acı anlayıvermiş (ANBAVŞ, 49).

1.1.8. Obsesif-Kompulsif Kişilik Bozukluğu:

Takıntılı kişilik bozukluğudur. " Obsesif-kompulsif (obsessive-compulsive) bozukluklar düşünme ve davranma saplantılarını ifade ederler." (Cüceloğlu,1990: 443) Bu tarz kişilerde görülen mükemmeliyetçilik duygusu göze çarpar. Kişinin sürekli aynı davranışlara ve düşüncelere takılı kalması bununla ilgilidir. Düzen ve titizlik konusunda son derece hassastırlar. Kişinin istediği halde bu takıntılardan vazgeçememesi söz konusu olur. Yaptıkları işe aşırı dikkat etmekten dolayı başka şeylere odaklanamama, zamanını genel olarak iyi kullanamama da görülür. Hemen karar vermekte zorluk çekerler. Yeni durumlara korkularından dolayı açık değildirler, her zaman bildiklerinden devam etmek isterler ve bu sebeple kendilerini kısıtlarlar. Israr ve kurallara bağlılık görülen özelliklerdendir. Tavırlarında ve düşüncelerinde esnek değildirler. Çevreleriyle düzeyli bir ilişki içinde kalırlar. Otoriteye karşı saygı duyarlar, bu saygıdan dolayı kendilerini otoriteye sevdirmeye çalışırlar ama kendinden altındaki kimselere aynı sevgiyi ve saygıyı göstermezler. Sorumluluk duyguları

baskın oldukları için kendilerini eleştirirken acımasızdırlar. Her zaman en iyisini yapmaya çalışırlar. Ayrıntılara çok takıldıkları için çevreleriyle çok yakın ilişkiler kurmazlar.

Fahim Bey ve Biz romanında Fahim Bey’de kendini otoriteye sevdirmeye tavrı görülmez fakat mükemmeliyetçi tavrı dikkat çeker, işlerinde son derece dikkatli davranır.

Arkadaşım onu, ciddiyeti, en küçük teferruata kadar inen dikkati için methediyor ve bilhassa tercümelerine itimat olunabileceğini söyleyerek, ‘ Cümleleri o kadar olduğu gibi tercüme eder ki hatta kısa veya uzun, boylarını bile değiştirmez hatta bir virgül bile kaçırmaz!’ diyordu (FBVB, 68).

Hacı Vamık Bey’in de takıntıları dikkat çeker. Bu çerçevede dışarıdan anlaşılmayan tavırları vardır.

“Mesela bir liranın üstü olarak uşağın getirdiği yetmiş beş kuruşu kaldırmaz, velev ki okunmuş, bir gün evvelki sabah gazetesini attırmaz, velev altındaki halı bundan bozulacak olsa bile, bir meyve sepetini köşeden kaydırmaz, hülasa hiçbir şeye el dokundurtmaz ve her şey uzun müddet oldukları yerlerde bırakırdı. Kimse bunun hikmetine akıl erdiremiyordu. Deli eniştemiz acaba bir niyet mi tutuyor, herkesin göreceği işten daha iyisini mi yapmayı tasarlıyor, bir uğur mu deniyor, bir uğursuzluktan mı çekiniyordu? Buraları belli olmamakla beraber eğer herhangi bir el bu öteye beriye serpilmiş eşyaya bir dokunsa derhal asabi, ince, deli sesi çınlamaya başlar, etrafı kasıp kavurur ve kıyametler koparırdı.” (ÇE, 146).

Bununla birlikte Hacı Vamık Bey’in başka takıntıları da vardır. Velev ki çözülmesi gereken birkaç sıkıntı varsa aynı gün içinde birden fazla sıkıntıyla uğraşamayıp onları sıraya koyar aynı zamanda her sıkıntının halletmek için özel bir zamanın olduğunu düşünür.

Sonuç

Abdülhak Şinasi Hisar’ın romanlarındaki başkarakterlerin toplumla olan uyumsuzlukları dikkat çekici olması hasebiyle kişilik bozuklukları bakımından incelenmeye değer olduğu kanaatine varılarak kişilerin davranışlarındaki tuhaflıkların, kişilik bozuklukları ile olan ilgisine değinildi. Bu kişilerin neden deli olarak görüldüklerine kanaat getirilmeye çalışıldı. *Çamlıca’daki Eniştemiz* romanında *Hacı Vamık Efendi’nin* narsistlik, paranoid ve borderline hastalıklarının baskın olduğunu görülürken *Ali Nizami Bey’in Alafrangalığı ve Şeyhliği* romanında Ali Bey’in histriyonik ve narsistliğin, *Fahim Bey ve Biz* romanında ise Fahim Bey’in sizoid ve şizotipal hastalıklarının daha baskın olduğu görüldü.

KAYNAKÇA

- Adler, Adler (2012). *Bireysel Psikoloji*. Çev. Cansu Çelebi, Balıkesir: Sözkese Matbacılık.
- Butcher, J. N. Susan M. Hooley J. M.(2013). *Anormal Psikoloji*. Çev. Okhan Gündüz, İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Charrier, Jean Paul (2018). *Bilinçdışı ve İnsan*. Çev. Hüsen Portakal, İzmir: Can Yayınevi.
- Cüceloğlu, Doğan (1990). *İnsan ve Davranışı*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Çetinkaya, Ferhat (2015). *Halikarnas Balıkcısı'nın Hikâyelerine Psikanalitik Yaklaşım*
- Emre, İsmet (2006). *Edebiyat ve Psikoloji*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Freud, Sigmunt (2019). *Psikanalize Giriş*. Çev.A. Can İdemen, İzmir: Can Yayınevi
- Gençtan, Engin(1998). *Psikanaliz ve Sonrası*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Hisar, Abdülhak Şinasi (2023). *Fahim Bey ve Biz*. İstanbul: Everest yayınları.
- Hisar, Abdülhak Şinasi (2022). *Ali Nizami Bey'in Alafrangalığı ve Şeyhliği*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Hisar, Abdülhak Şinasi.(2022). *Çamlıcada'ki Eniştemiz*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Karabulut, Mustafa.(2011). *Cahit Sıtkı Taracı'nın Şiirlerine Psikanalitik Bir Yaklaşım*.
- Karabulut, Mustafa (2013). *Edip Cansever Şiiri Psikanalitik Bir İnceleme*. Ankara: Öncü Kitap Yayınları.
- Kaplan, Mehmet(1998). *Şiir Tahlilleri I*. İstanbul: Dergâh Yayınları
- Kolcu, Ali İ. (2008). *Edebiyat Kuramları*. Erzurum: Salkımsöğüt Yayınevi.
- Köroğlu, Ertuğrul, Bayraktar, Sinan (2010). *Kişilik Bozuklukları*, Ankara: HYB Yayınları.
- Sarı, Ahmet (2008). *Psikanaliz ve Edebiyat*. Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları.
- Şen, Can (2012). *Edebiyat İncelemelerinde Psikanaliz Kullanımı*. Ankara: Divan Kitap Yayınları.
- Wellek, R. Warren, A.(2016). *Edebiyat Teorisi*. Çev.Ö. Faruk Huyugüzel, İstanbul: Dergah Yayınları.